

Baranyai Lili

Dialektológiai vizsgálat Miskolc környékén

Nyelvi variabilitás a beszédpartner függvényében

Kutatásom témája a Miskolc környéki ingázó életmódot folytatók nyelvhasználata szociolingvisztikai szempontból. A vizsgálat kezdetekor megannyi kérdést feltettem, ami a beszédpartner földrajzi elhelyezkedésére, a generációs különbségekre, a nyelvi percepciókra és társadalmi dinamikákra, illetve a beszédhelyzet befolyására vonatkozott. Úgy véltem, hogy a beszédpartner személye jobban befolyásol, mint a környezet, ahol a beszélgetés zajlik, és erre szerettem volna kitérni leginkább a kutatás során, a szóhasználati és kiejtésbeli variabilitásra koncentrálva. A nyelvi alkalmazkodás komplex folyamat, amelyet megannyi faktor befolyásol. Az általános célkitűzésem meghatározni az északkeleti nyelvjárás jellemzőit, illetve az általam vizsgált alanyok nyelvhasználatát különböző környezetekben. A kutatás keretén belül egy résztvevőt állítottam a középpontba, akinek a családtagokkal, barátokkal történő beszélgetését rögzítem, egyénileg meghatározott kérdésekkel irányítva a társalgás menetét. A kutatásban idáig négy adatközlő vett részt, akiknek szociológiai változók az életkorban, lakóhelyben térnek el. A két helyszín Varbó és Debrecen – egyik település egy borsodi falu, míg a másik Magyarország második legnagyobb városa a népességet tekintve –, mindegyik interjúbán más-más beszédpartner vett részt, Varbón egy ott élő rokon, míg Debrecenben egy miskolci és egy nagyvárad szarmazású ismerős.

A dolgozat elméleti keretét korábbi dialektológiai kutatások eredményei képezik, alapul Imre Samu 1971-es A mai magyar nyelvjárások rendszere című művét vettem, amiből a jelenlegi kutatáshoz az abaúji ö-ző, keleti palóc, sajóvölgyi és Szikszó környéki nyelvjárás jellemzőit vettem figyelembe az eredmények elemzésekor. Ezek közé tartozik például az *ë* : *e* fonémaellentét hiánya, az *ö*-zés ritkasága, valamint az *ó*, *ő* magánhangzók diftongusban való megjelenése. Dennis Preston a language regard fogalmát a laikusok nyelvészetről való elmélkedésére alkalmazza, ami nagyban kapcsolódik a vizsgálatához, hiszen én is a nyelvészettől távolálló egyénnel készítettem az interjút. A módszertanhoz William Labov szociolingvisztikai kutatását, illetve a Budapesti Szociológiai Interjú kérdéskörpusztát vettem segítségül.

A kutatásban feltárt eredmények hozzájárulnak a Miskolc környéki nyelvváltozat leírásához, ebbe beleértve az interjú hanganyagainak kiértékelését, illetve az azokból levont

nyelvhasználati megfigyeléseket. A szövegkönyvként lejegyzett hanganyagokból gyűjtöttem ki a nyelvi adatokat, amelyeket hangtani és szóhasználati csoportra osztottam, és a dolgozatban is így közöltem. Ilyenek például a diftongusok használata, egyes szavak köznyelvi alakjának záró hangjának elhagyása, illetve a szóbelseji magánhangzók megnyújtása, és egyéb szóhasználati érdekességek, mint az 'azt' oszként való használata. A kutatás alanya ezekben az interjúkban változó kiejtési sajátosságokat mutatott, amelyek összefüggésben álltak a beszédpartner földrajzi kötődésével és a beszélgetés témájával. A legmarkánsabb nyelvjárási elemek a varbói interjúkban jelentek meg, míg a debreceni interjúkban a köznyelvek domináltak, leginkább a miskolci baráttal való beszélgetés során. A varbói idősebb beszélgetőpartner konzisztensen használta a helyi nyelvjárás jellemzőit, míg a fiatalabb beszélő inkább a köznyelvet alkalmazta, időnként tért csak el attól.

Hipotézisem beigazolódni látszik, hiszen a vizsgálat fókuszában álló személy eltérően használja a nyelvet különböző környezetekben, és az is közrejátszik, hogy a fiatalabb generáció egyre kevésbé használja a dialektusokat. Különösen érdekes, mivel Miskolc és környéke, mint földrajzi egység, több eltérő nyelvjárási típus találkozási pontján helyezkedik el. A dolgozat hozzájárul a magyar dialektológia egyes területeinek részletesebb kidolgozásához, különösen a regionális nyelvhasználati minták feltérképezése és dokumentálása terén. Ahhoz, hogy a kutatás ténylegesen reprezentatív legyen, be kell vonni több adatközlőt is, és ez a vizsgálat folytatásához nélkülözhetetlen.